

Kdor se veseli današnje udobne stave vejic, ko jih pišemo, kakor se komu zazdi, naj se zaveda, da ni bilo zmerom tako. Stavo vejice so določala zelo stroga pravila, in »Rimljanke« se je zelo pogumno zagnala proti njim s takimile stavki: »kot da imam, namesto teh cunj, na sebi...«; »...mi je bil celo všeč, vendar, razen tedaj, ko sem ga videla...«; »ne govoriti, seveda, o poroki«; »živimo samo enkrat in, po smrti, lahko noč«; »ob teh besedah se je, navidez s težavo, dvignil«. Dostikrat pa slovenitelju tudi to še ni bilo dovolj in se je odločno lotil tudi tedaj veljavnega besednega reda. Pri tedanjih zagrizenih puristih je zbudil hudo kri s stavki, kakršni so tile:

»da o Astariti, vsaj za zdaj, je bolje ne govoriti«; »da spremembe, ki so se pokazale, so bile tisto...«; »Zdelo se mi je, da bolj kot ljubiti, ga hočem...«; »da kljub zaslužku... si nisem mogla«; »Kot so ugotovili, orožje... je bil težak obtežilnik«; in v pravi osir sta dregnili stavka, zapisana že čisto v duhu udobne slovenščine: »da bo vsakdo, raje kot iti v zapor, poskušal...« in pa »In bova vedno bila skupaj«. V jezi nad tem so puristi kar prezrli, da je »Rimljanke« vpeljala novo sklanjanje svojilnih pridevnikov, narejenih iz moških osebnih imen, kot »Astarita — Astaritinih« in »Moravia — Moravijin«.

Da so se vse te spremembe, ki so močno načele trho stavbo tedanje slovenščine, tako naglo uveljavile, je pripisati tudi veliki razširjenosti knjige. Prva izdaja je bila brž po izidu razprodana in delo je doživelo še dva natisa, 1963 in 1970. Ko je bil razprodan tretji natis, so bile pridobitve iz »Rimljanke« že splošna last beročih Slovencev, na obzorju se je začela kazati udobna slovenščina.

Janez Gradišnik

KAKO NAJ V RAZREDU BEREMO?

Nekajkrat sem že zasledil v Jeziku in slovstvu članke o obravnavanju literarne zgodovine in branju tekstov v srednji šoli. Različna mnenja so bila pri tem izražena, različne ugotovitve izrečene. Dopolnilo naj bo moje razmišljanje o tem, kako naj se predavatelj literature loti branja, da bo imel pri pouku čimveč uspeha in zadovoljstva.

Nobenega dvoma ni, da je treba literarno zgodovino razlagati samo ob tekstih. Saj bi sicer nujno morali zaiti v golo navajanje biografskih in bibliografskih podatkov, ki seveda nimajo smisla in so za dijake samo balast, če niso podprti z razlago najznačilnejših odlomkov iz del posameznih avtorjev. Mislim, da se pri tem po naših šolah ne greši mnogo. Saj je menda osamljen tisti primer — sam sem bil priča — ko je predavatelj 4. razreda na začetku učne ure navedel nekaj letnic iz Jurčičevega življenja, nato brez reda nametal kopico naslovov njegovih del, za zaključek ure pa, ne vem čemu, prebral odlomek iz Stritarjeve Svetinove Metke. Na mojo pripombo, da bi bilo vsekakor primerneje obravnavati odlomek iz Sosedovega sina ali kakega drugega Jurčičevega dela, mi je odgovoril, da je te odlomke bral že prej. Menda takrat, ko so govorili o Trubarju! Da tako ni mogoče doseči pri literarnem pouku bogve kakšnega uspeha, je seveda popolnoma jasno. Pravilna pot pri pouku slovstvene zgodovine je tej prav nasprotna. Obravnavanju berila naj šele slede podatki o avtorju, njegovem delu itd. Ker se je o obravnavanju beril že dosti pisalo, se bom omejil na to, kako naj se bere.

Otroci v nižjih razredih gimnazije zelo radi bero, in sicer tudi v razredu pri pouku materinščine. Navadno je celo tako, da si žele pri pouku slovenskega jezika samo tistih ur, ko bodo brali. Slovnične ure so jim nadvse zoprne. O tem, zakaj je dijakom slovnica zoprna, bi bilo treba obširneje spregovoriti kdaj drugič. Prepričan pa sem, da je pri tem krivda predvsem na nas samih, ker ne znamo slovničnega pouka povezati z vsem drugim in se ga tudi sami z odporom lotevamo. Bistvo krivde pa je v tem, da pri pouku še vedno razlikujemo slovnično uro od literarne ter nočemo spoznati, da sta slovnična razlaga na eni strani ter idejna in stilna analiza na drugi samo dve poti za pravilno in popolno razumevanje literarne umetnine. Na to bi bilo treba najbolj misliti pri reformi našega pouka, tu je potrebna korenita sprememba.

Dijaki torej najrajši bero. To bi bilo seveda zelo pozitivno in bi njihovo vnemo za branje morali samo pohvaliti, ko se ne bi za tem skrivalo pogosto

pričakovanje, da jim pri uri, ko bodo brali, ne bo treba miselno tako intenzivno delati kakor pri slovnični uri. Saj se dostikrat po šolah bere samo zato, da mine ura, ne pa zato, da bi se dijaki pri branju izobraževali in vzgajali. Sam sem bil pri učni uri, ko je profesor razlagal neko težje poglavje iz sintakse. Deset minut pred koncem ure je menda opazil, da pozornost dijakov po težkem miselnem delu popušča, pa je brez kakršnegakoli prehoda vzela berilo, poiskal kratek odlomek in dejal: »No, bomo pa brali, da si odpočijete.« S tem seveda ni dosegel drugega kot to, da je branju pri urah materinščine vzel pomembnost, češ saj bere se tako samo zato, da ni treba vedno misliti in sploh intenzivno delati. Žal ta primer ni osamljen. Mislim, da se je že po vseh zbornicah lahko slišalo iz ust slavistov n. pr. tole: »Danes imam pet ur pouka, da ne bo prenaporno, bom pa bral.« Ali pa: »Danes nisem razpoložen za težje delo, nič, kar brali bomo.« Branje je torej praktično pogosto le oddih, oddih za dijake kakor tudi za profesorje. Samo tako si lahko razlagam besede prvošolca na neki podeželski gimnaziji. Ko sem ga vprašal, če dosti bero, se mi je, nič hudega sluteč, pohvalil: »O, mi vedno beremo, včeraj smo kar dve berili prebrali.« Mislim, da ni treba poudarjati, da so berili res samo prebrali, niso pa v njihju našli nič, kar bi obogatilo njihovo znanje ali oplemenitilo njihov značaj. Njihov predavatelj — in takih je mnogo — gotovo pozablja na izobrazbeni in vzgojni namen branja v šoli ter ga zato seveda tudi ne more doseči.

Branju v šoli je torej treba posvetiti veliko skrb. Velike in natančne priprave zahteva in je, mislim, za profesorja napornejše kot razlaga kake slovnične zakonitosti. Vsaj moralo bi tako biti. Kako pomembno je že samo to, kako prvič posredujemo kako pesem ali berilce! Kadar beremo kako pesem ali prozo sami zase, si mnogokrat domišljamo, da vse, kar preberemo, vsebinsko in estetsko v celoti dojemamo. Ne pomislimo pa na to, koliko močnih estetskih momentov se še skriva v tekstu, koliko jih še spi v njem, ker so ušli naši amuzičnosti, ali površnosti! Če isto pesem ali prozo bere za nami dober recitator, nas preseneti njena izrazna moč, estetska vrednost in se nam zdi, kot da poslušamo nekaj novega. Dober recitator zna namreč do kraja uveljaviti umetniška sredstva, ki jih je uporabil pisec. Razume se, da pri takem branju ideja, ki je s temi umetniškimi sredstvi izražena, zablešči v vsej moči in doseže pri poslušalcih velik učinek. Vsak profesor literature bi moral znati dobro brati, kajti le dobro prebrano literarno delo lahko dijaku popolnoma posreduje idejo, vsebino in estetsko vrednost besedne umetnine. Na drugi strani pa mora profesor literature pri dijakih tudi vzgajati smisel za estetsko branje, ker bo le pri takem branju dijak umsko in čustveno najbolj zaktiviziran, ker se bo le tako lahko najbolj približal književnim delom in ker se bo tako izpopolnjevala tudi njegova kultura govora.

Nekateri nimajo organskih fizičnih sposobnosti, da bi lahko dobro brali. Zato lahko predavatelj literature, ki sam dobro bere, mnogo več doseže, čeprav tudi on le z vztrajnim delom in velikim trudom, kajti dijaki so nagnjeni k temu, da berejo leno, požirajo zloge in celo besede. Navadno sicer razumejo vsebino, a lepota stila in jezika gre mimo njih, ne da bi jo opazili. Pesmi n. pr. marsikateri dijak ne ljubi samo zato, ker je ne občuti in je ne zna brati. Predavatelj literature bi moral zato ravno branju poezije posvetiti največ pažnje. Pesmi je teže razumeti, zato jih je tudi teže brati. V pesmi avtor z malo besedami mnogo pove, marsikaj samo nakaže, zato je dijakom navadno potreben manjši komentar. Pesmi je zato treba že brati mnogo pazljujeje in mnogo bolje kot prozo, vsakemu detajlu je treba dati pravi izraz. Doživel sem nekoč, da je Cankarjeva črtica Pavličkova krona do solz ganila ves razred drugošolcev, ker jo je njihov tovariš lepo in občuteno prebral. Ista črtica pa ni napravila niti najmanjšega vtisa v paralelki, kjer jo je bral dijak, ki je bral pač tako, kot smo navajeni — brez občutka, šolsko monotono in brez upoštevanja ločil. Isto bi lahko dejal za Župančičevo pesem Skoz telefon. V razredu slabo brati takšno umetnino pomeni oropati mladega človeka najplemenitejšega čustva, ki je v umetnini skrito. Dijaki pa niti preproste pesmi ne bodo razumeli, če jo bomo slabo prebrali. Morda prav zato ostaja poezija našemu dijaku tuja, ima jo za nenaravno knjižno vrsto, zato ni prav nič čudnega, če mu tudi po maturi ostane odmaknjena, nedostopna. Tak dijak verjetno ne bo nikdar več v življenju prebral nobene pesmi.

Mnogokrat se je že govorilo, da bi se morali predavatelji literature seznaniti s tem, kako se bere pravilno in estetsko. Kako je n. pr. za to potrebno znati pravilno dihati, pravilno artikulirati glasove, kako glasovom dati pravo barvo, stavkom pravo intonacijo, kakšen tempo branja izbrati, kako določiti začetno višino glasu, kdaj napraviti odmor, kako dolg naj bo ta itd. Mislim, da bi ne bilo nápak, če bi se organizirali razni ustrezni tečaji, ki naj bi jih vodili gledališki strokovnjaki. Takih tečajev naj bi se udeleževali profesorji slavisti, lahko pa bi se organizirali že na univerzi. Menda študentje na slavistiki sedaj že obvezno hospitirajo in tudi nastopajo po ljubljanskih gimnazijah ter si tako pridobivajo osnovno praktično znanje iz metodike in pedagogike. Mar ne bi kazalo, da bi se udeleževali tudi tečajev ali seminarjev za recitacijo?

Estetsko branje naj ima predvsem namen, dijaka vzgajati, ne toliko izobraževati. Torej ne seznanjati ga z novimi podatki, ki bi obogatili njegovo znanje, ampak usposobiti ga za dojemanje in občutenje lepote, vzgojiti ga v ljubezni do domovine in sočloveka, do poštenja in delavnosti, do resnicoljubnosti in požrtvovalnosti ter do drugih vrlin. To je namen, ki ga z malomarnim in neestetskim branjem literarnih umetnin ne bomo nikdar dosegli in ga tudi v resnici ne dosežamo. Vzgoja našega mladega človeka daleč zaostaja za formalnim znanjem, ki mu ga dajemo, tega se prav dobro zavedamo in o tem tudi mnogo pišemo. Pravilno, lepo branje že na najnižji stopnji naj bo eno izmed zdravih za to hudo pomanjkljivost pri našem delu.

Janez Sivec

Pripomba urednika. Tečaj za recitacijo je hotelo Slavistično društvo ob podpori Sveta za šolstvo izvesti že v lanskih zimskih počitnicah, določili smo že natančen program in dobili predavatelje, toda oglasilo se je premalo interesentov, posebno ljubljanski tovariši niso pokazali skoraj nikakega zanimanja. Tudi o tem, da naj bi z recitacijo seznanjali študente slavistike na univerzi, smo že govorili, in sicer na tečaju v Poljčah; do realizacije tega predloga, ki bi ga kazalo razširiti tudi na slušatelje Višje pedagoške šole, pa še ni prišlo; morda bi se dalo za oboje odpreti ustrezen vsakoletni tečaj na Akademiji za igralsko umetnost. Daljši članek o recitaciji, ki bi ga naj za naš list napisal posebej za potrebe naše srednje šole kak gledališki strokovnjak in praktik, imamo v načrtu že od prvega letnika dalje, toda namesto rokopisa smo doslej dobili le lepe obljube ali utemeljena opravičila.

J. M.

VIHARJEV SILA

Intenzivnost kakega naravnega, zgodovinskega ali duševnega pojava Prešeren rad ponazarja z besedo »sila, moč«. Tako n. pr. pravi: Ko je viharjev sila prevelika... Samo njo bogajo viharjev sile... Ne straši moč viharja... ko ugasne smrt moč plamena... zuče nas časov sile... Kar niso jih zatirale časov sile... Al srečno je prestala časov silo... Ur temnih so zatirale jih sile... Sila spomina... Al zdaj ovrgele so jih vojske sile... Atilovi sili...

Še pogostejši kot pri Prešernu je podoben način izražanja pri Homerju, in sicer včasih prav v istih besednih zvezah. Tako je n. pr. pri Homerju zelo pogosto izraz »viharjev sila« (μέγος ἀνέμων Il. V 524, XV 383, Od. V 478, IX 71). Prav tako tudi izraz »moč plamena« (πυρός μέγος Il. XVII 565, XXIII 177, 238, XXIV 792). Zlasti pogosto pa se rabijo izrazi »moč, sila« (μέγος, βίη, ἰς) v zvezi z živimi osebami. Tako n. pr. Homer ne reče »ko pa je to slišal silni Alkinoos«, marveč »ko pa je to slišala sveta sila Alkinoova« (Od. VII 167). Podobnih mest je v obeh epih na stotine.

Pri Homerju je tak način izražanja povsem razumljiv. Homerski človek vidi za vsakim naravnim pojavom, za vsakim živim bitjem delovanje nekih nerazložljivih demonskih ali božanskih sil. μέγος mu je tista življenjska sila, ki prešinja celotno telo (Grottemeyer), od tod preneseno pa tudi vse naravne pojave. Verjetno se je tudi Prešeren ob ponovnem prebiranju Homerja in drugih grških klasikov podzavestno navzel takega načina izražanja.

Pravim »podzavestno«, kajti prav podzavestni vplivi so vse premalo raziskani. Lahko je ugotoviti vplive, ki bodejo v oči, n. pr. prevzemanje tujih pesniških oblik, uporaba antičnega mitološkega aparata, razne očitne remini-